
Aleksandar Bogićević

Humanitarni rad kraljice Marije Karađorđević u periodu od 1921. do 1941. godine

U ovom radu je reč o humanitarnom radu jugoslovenske kraljice Marije Karađorđević u periodu od 1921. do 1941. godine. Poseban akcenat dat je ispitivanju faktora koji su odlučivali o dodeli novčane pomoći iz Fonda kraljeve kancelarije. Kao izvor za istraživanje korišćena je arhivska građa fonda „Kraljevski dvor” koja se nalazi u Arhivu Jugoslavije. Rad se dotiče i pomoći koja je pružana državnim i kulturnim ustanovama, kao i kulturno-umetničkim društvima. Primećeno je da su uslovi za dobijanje pomoći uglavnom bili klasni položaj kao i pripadnost nekoj nacionalnoj manjini.

Uvod

Marija Hoencolern je rođena u Goti (Tiringija, centralna Nemačka) 9. januara 1900. godine kao ćerka rumunskog kralja Ferdinada Prvog. Udajom za kralja Aleksandra Karađorđevića 8. juna 1922. godine, postaje kraljica Kraljevine SHS. Tako ostaje do 1941. godine kada njen najstariji sin, Petar Drugi, postaje kralj. Nakon Aprilskog rata, boravi u Londonu kao i Vlada u izbeglištvu. Preminula je u Londonu 22. juna 1961. godine.

Tokom Prvog svetskog rata Srbija je, prema procenama stranih komisija koje su svoje statistike prikazale na Versajskoj konferenciji, imala oko 1.2 miliona stradalih, 500 000 dece bez roditelja i oko 114 000 ratnih invalida nesposobnih za rad (Kazimirović 1995: 97). I ostale oblasti novonastale države takođe su bile pogođene ratnim dešavanjima, ali ne u tolikoj meri kao što je to bila teritorija na kojoj je bila predratna Kralje-

vina Srbija (Kazimirović 1995: 100). Podatak o broju ratne siročadi i ratnih invalida je bitan sa stanovišta da državne institucije i organizacije nisu mogle da intervenišu i funkcionišu efikasno u metežu koji je nastao osnivanjem nove države, pa je veliki deo posla pao na Crveni Krst i druge humanitarne organizacije (Gligorijević 2010: 10). U osnivanju nekoliko ovih organizacija učestvovala je i kraljica Marija.

Nakon Prvog svetskog rata, Kraljevina Srbija (od 1. decembra 1918. godine Kraljevina SHS) ugovorom u Trijanonu (4. jun 1920. godine) dobija delove Banata u kome su većinski živeli Rumuni. U istoj situaciji se našla i Rumunija koja je dobila delove Banata u kojima su Rumuni bili manjina (MacMillan 2008: 143). Uprkos raznim pokušajima i predlozima oko podele spornih oblasti, nije se dolazilo do rešenja.

Dok su Kraljevina SHS i Rumunija pokušavale da reše problem oko podele Banata, pojavljuje se novi problem, a to je Mađarska. Ona je tražila delove Transilvanije u kojima su oni bili većina, a koji su u Trijanonu predati Rumuniji. Strah od ponovnog nastanka Austro-Ugarske, izazvan povratkom Habzburga u Mađarsku, naterao je Rumuniju i Kraljevinu SHS da na brzinu podele Banat (MacMillan 2008: 154). Podela je izršena konačno 1921. godine kada je dogovoren i odbrambeni savez (Petranović i Zečević 1989: 159). U vreme sklapanja sporazuma, Kraljevina SHS šalje poslanika, Boška Čolak-Antića, u Bukurešt kako bi posredovao u pregovorima oko sklapanja braka između Marije i Aleksandra. Taj brak je trebao da stvori, pored savezničkih veza uspostavljenih 1921. godine, i dinastičke veze koje bi trebalo još više da vežu ove dve države (Gligorijević 2010: 7).

Pre venčanja (jun 1921. godine) kraljevski par osniva Fond kraljeve kancelarije preko kojeg su vršena sva finansiranja humanitarnih organizacija na teritoriji Kraljevine SHS (AJ, FKD,

Aleksandar Bogićević (1999), 34310 Topola, učenik 3. razreda Srednje škole „Kralj Petar I” u Topoli

MENTOR: Dušan Marković, ISP

K6, F74, KK). Iako je ovaj fond bio zajedničkog karaktera, njime se isključivo bavila kraljica Marija. Fond je prestao da funkcionise nakon kapitulacije Jugoslavije u aprilu 1941. godine, ali je umesto njega osnovano dobrotvorno društvo „Sveti Andrej Prvozvani” sa sedištem u Londonu juna 1941. godine koje će funkcionisati sve do početka 1952. godine (Savić 1990: 110).

Cilj ovog istraživanja bilo je da se istraži humanitarni rad kraljice Marije Karađorđević tokom njenog boravka u Jugoslaviji (1921-1941) kroz rad Fonda kraljeve kancelarije, kao i to koje su socijalne i nacionalne grupe bile najviše pomagane od strane ove organizacije. Do zaključaka koji su izneti u radu došlo se na osnovu arhivske građe Fonda kraljevskog dvora Arhiva Jugoslavije, kao i upotrebom statistike koja je zasnovana na istoj građi. Sam život kraljice je slabo istražen, dok se o njenom humanitarnom radu vrlo malo zna, tako da je ova tema u velikoj meri neistražena. Oni autori koji su se bavili njenim životom daju vrlo malo ili uopšte ne daju bilo kakve informacije o njenom učešću u Fondu kraljeve kancelarije, ili u bilo kojim drugim humanitarnim organizacijama.

Počeci humanitarnog rada

Međunarodne humanitarne akcije i organizacije kao što je Crveni krst funkcionisale su bez prestanka nakon Velikog rata na teritoriji novostvorene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Teritorije koje su pre sukoba bile pod kontrolom Austro-Ugarske, posebno neki delovi Dalmacije i Hercegovine, imale su ozbiljne probleme sa manjkom hrane i medicinskog materijala dok su oblasti predratne Kraljevine Srbije bile opustošene u potpunosti (Kazimirović 1995: 113). Rekvizicija (davanje menica na oduzetu privatnu svojinu koja je upotrebljena u vojne svrhe) posebno je bila temeljna na okupiranim teritorijama. Njom je najviše bio pogođen najbrojniji i najsiromašniji deo srpskog društva – seljaštvo (Kazimirović 1995: 114). U momentu kada je Fond kraljeve kancelarije osnovan (jun-jul 1921), na teritoriji Kraljevine SHS je bio veliki broj stanovnika koji još uvek nisu uspeali da povrata ono što su izgubili u ratu. Pored običnog stanovništva, u velikoj meri su stradali kulturni i verski objekti kojima je trebala hitna obnova. Samo na teritoriji Dalmacije 1915. rekviziciona komisija Austro-Ugarske monarhije, odnela je

preko 1 500 crkvenih zvona, a takvi događaji su bili česta pojava i u drugim oblastima (Sjekavica 2013: 3). Bugari su u svojoj okupacionoj zoni spaljivali sve knjige na srpskom, a nakon Topličkog ustanka do zemlje su sravnjena i brojna sela (Perović 1971: 314). Za takvu vrstu štete, kao i za druge vrste uništenja i oštećenja kulturnih objekata, država nije imala sluha, jer u tom momentu Kraljevina SHS još uvek obnavlja zapuštene fabrike i pokušava da obnovi razrušenu privredu (Kazimirović 1995: 119). U takvoj situaciji mnoge kulturne ustanove su se obratile kraljici Mariji za pomoć kako bi mogle od novca koji se nalazi u Fondu kraljeve kancelarije da obnove rad ili da saniraju štetu nanetu ratom. Pored onih kulturnih, i druge ustanove i kulturno-umetnička društva su tražila pomoć od Fonda, ali mnoge su bile uskraćene za tu pomoć zbog drugih, mnogo većih problema sa kojima se susretala Kraljevina SHS posle rata, a to su pomoć ratnim invalidima i ratnoj siročadi.

Međunarodne humanitarne organizacije nisu mogle da zadovolje potrebe najugroženijih u Kraljevini, jer je i drugim državama (posebno Nemačkoj i Belgiji) bila potrebna pomoć u velikoj količini hrane, lekova, obuće, odeće i ostalih stvari koje bi omogućile egzistenciju (Kazimirović 1995: 103). Brigu o velikom broju ratne siročadi, njih oko 30 000, preuzela je kraljica Marija (K6, F74, KK, str. 4). Ona je celokupan prihod koji je imala kao kraljica davala u finansiranje Fonda kraljeve kancelarije. Takođe, finansiranje humanitarnog rada kraljice Marije pomagao je njen suprug, kralj Aleksandar. Ipak ni to nije bilo dovoljno da se svima pomogne kojima je pomoć bila potrebna, a situaciju pogoršava atentat na kralja Aleksandra u Marseju.

Nakon atentata na kralja Aleksandra

Tokom posete Francuskoj, u Marseju 9. oktobra 1934. godine stradao je kralj Aleksandar, a na čelo države dolazi tročlano namesništvo predvođeno knezom Pavlom Karađorđevićem. Udovica Marija je odlukom sreskog suda u Beogradu, na osnovu tačke 8 bračnog ugovora, dobila na korišćenje deo imovine dinastije Karađorđević i godišnji prihod na račun udovičkog užitka (Savić 1990: 129). Ukazom kneza Pavla Karađorđevića 1936. godine, mesečne prihode koje je imala kraljica Marija kao udovica kralja Aleksandra bivaju ukinuti, kao i pravo da raspolaže imovinom vladarske porodice (Savić

1990: 116). Prihodi Fonda su se time znatno smanjili, jer su se finansije sada oslanjale samo na prihode koje je ostvarivala sama kraljica Marija. Iako su teška posleratna vremena prošla, bilo je još uvek onih kojima je kraljica pomagala, ali uglavnom su to bili radovi na obnovi kulturnih zdanja i državnih ustanova koje država nije popravila do tada. Većinom su to bili objekti koji su se nalazili u jugoistočnoj Srbiji koji su postradali tokom represivnih akcija bugarske i austro-ugarske vojske proleća 1917. godine (Perović 1971: 313). Broj stanovnika koji su tražili pomoć se smanjivao, ali se povećala raznolikost kada su u pitanju stvari za koje je tražen novac. Dalji humanitarni rad prekida se napadom Trećeg Rajha, Italije i njihovih saveznika na Kraljevina Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine.

Godine 1947. potvrđena je odluka donesena na drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu kojom joj je zabranjen povratak u Jugoslaviju. Uprkos zabrani povratka nazad u državu, kraljica je nastavila da pomaže stanovništvo. Rad društva je prekinut 1952. usled nemogućnosti kraljice Marije da nastavi da se aktivno bavi svojim humanitarnim radom (Savić 1990: 226).

Dodeljivanje pomoći Fonda

Na osnovu molbi koje su bile upućene na adresu Fonda kraljeve kancelarije nije se moglo odrediti da li je uputilac molbe pripadnik nekog od tri naroda koji su predstavljali većinu u Kraljevini Jugoslaviji (Srbi, Hrvati i Slovenci), ali se moglo odrediti da li pripadaju nekoj od nacionalnih manjina (najčešće su to bili Mađari, Nemci, Rumuni i Italijani) pošto su taj podatak uvek navodili. Takođe se moglo odrediti kojoj veri pripadaju jugoslovenski narodi. Na osnovu tabele 1 i 2 možemo zaključiti da verski faktor nije pravio razliku među narodima na prostoru Kraljevine Jugoslavije. U početnim godinama, najveća količina novca je odlazila na pomaganje ratne siročadi, vojnih invalida i obnovu objekata oštećenih proteklim sukobima (K6, F74, KK, str. 6). Sve organizacije koje su pomagale siročićima (njih 172) bile su objedinjene u „Savez humanitarnih društava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca” 1925. godine (Savić 1990: 165). Ovaj savez je najviše pomagao ugroženim mališanima i bio je pod pokroviteljstvom kralja Aleksandra i kraljice Marije, ali nakon njegove smrti, glavna podrška ovom savezu bio je Fond kraljeve kan-

celarije. Na međunarodnom planu, Marija je učestvovala u donošenju Deklaracije o pravima dece 1935. godine i bila je potpisnik te deklaracije u ime Kraljevine Jugoslavije. Pored Saveza, bitnije organizacije koje su pomagale deci i invalidima, a bile su pod pokroviteljstvom Marije, bile su dobrotvorno društvo Majka Jevrosima i Udruženje jugoslovenske ratne siročadi.

Pored finansiranja brojnih društava koja su pomagala ugroženim gupacijama, Fond se takođe bavio i obnovom brojnih verskih objekata, obrazovnih i zdravstvenih ustanova (najviše ih je bilo oštećeno u jugoistočnoj Srbiji proleća i leta 1917. godine, i u Mačvi u leto i jesen 1914) (K8, F16, KK, str. 9). Ova organizacija je takođe plaćala nabavku opreme koja se koristila u tim zgradama. Osim obnove, Fond je finansirao nabavku lekova, hrane, odeće i obuće kojih je u Hercegovini, Dalmaciji i Srbiji bilo sve manje i manje nakon rata. Organizacija je takođe pomagala i Srbe, Hrvate i Slovence koji su želeli da se vrate u svoju državu, ali za tako nešto nisu imali sredstava (K8, F12, KK, str. 3). Potpuno suprotan odnos je bio prema Jugoslovenima u emigraciji koji su tražili novčanu pomoć, a nisu izražavali želju da se vrate. Uglavnom su to bili zahtevi u kojima se tražila pomoć zbog nedostataka osnovnih stvari za život. Većina onih koji su želeli da se vrate u Jugoslaviju dobili su novac koji su tražili, dok oni koji nisu izrazili želju da se vrate nisu dobili nikakvu pomoć. Fond je ovakvim merama želeo da podstakne povratak Jugoslovena nazad u domovinu (K8, F16, KK, str. 8). Takvu nameru takođe možemo videti i u samim pismima kraljice Marije jugoslovenskim emigrantima koji su želeli ostate (K8, F12, KK, str. 11).

Kada su u pitanju emigranti u Jugoslaviji, najbrojniji su bili Rusi koji su došli nakon pobeđe boljševika u Rusiji. Ruska udruženja koja su osnovana nakon dolaska u Jugoslaviju su bila podržavana od strane Fonda: Ruska poliklinika u Beogradu, Ruska bolnica u Pančevu, Ruska gimnazija i kadetska škola u Beloj Crkvi. Čak je bila izgrađena i jedna pagoda za pripadnike budističke vere iz ruske konjičke garde (K8, F12, KK, str. 15). Ruski emigranti su uz pomoć finansija Fonda uspeli da sagrađe Ruski dom aprila 1933. godine (K8, F12, KK, str. 16).

Veliki broj škola je obnovljen, kao što su bili slučajevi sa realnom gimnazijom u Pljevljama i gimnazijom u Zemunu (K9, F18, KK, str. 16). Ako već Fond nije mogao da finansira veće ra-

dove na objektima, novac je slat za nabavku školskog pribora i opremanje učionica. Pored samih škola, Marija je finansirala i školovanje siromašnih, talentovanih đaka u inostranstvu. Najbolji primer za to je slučaj Nade Branković, kojoj je bilo omogućeno da učestvuje na Međunarodnom muzičkom konkursu u Ženevi zahvaljujući novcu Fonda (K9, F18, KK, str. 19). Poseban akcenat je stavljen na obrazovanje ženske dece čije škole su bile pod patronatom kraljice. One su dobijale više novca u odnosu na druge obrazovne ustanove (K10, F18, KK, str. 9).

Pored pomaganja obrazovanja žena, Marija je pružala podršku i ženama u njihovim poslovima. „Društvo žena-lekara Beograda”, nastalo 1920. godine, je skupljalo novac za izgradnju Memorijalne bolnice za žene i decu „Dr Elsi Inglis”. Odmah po dolasku, Marija se prihvata pokroviteljstva nad društvom i u roku od godinu dana skupljen je novac za izgradnju bolnice. Predsednica ove organizacije, Marija Vučić-Prita, se u ličnom pismu zahvalila kraljici za njen doprinos u sakupljanju novca, navodeći da bi bez njene podrške projekat bio doveden u pitanje (K7, F3, KK, str. 18). Ipak, Fond nije imao novca da pomogne u projektu izgradnje paviljona Memorijalne bolnice.

Epidemije tuberkuloze su predstavljale veliki problem koji nerazvijeni zdravstveni sistem Kraljevine Srbije nije mogao lako da reši. Tim povodom je osnovana „Liga protiv tuberkuloze” 1906. godine, ali ovo udruženje je funkcionisalo bez većih rezultata. Taj problem je postajao i nakon ujedinjenja (Kazimirović 1995: 44). Odmah nakon dolaska u Jugoslaviju, kraljica se aktivno uključuje u rad te organizacije i finansijski pomaže njen rad. Od tog novca su finansirana edukacija stanovništva kao i „Nedelja borbe protiv tuberkuloze”, tokom koje su sve markice menjane markicom sa likom Marije Karađorđević, i sav novac prikupljen kupovanjem tih markica odlazio je u borbu protiv tuberkuloze (K7, F4, KK, str. 4). Pored materijalne pomoći, ona je često obilazila lečilišta za obolele tuberkulozom. Pored ovih ustanova, Fond je pružao pomoć i drugim većim zdravstvenim centrima, kao što su Univerzitetaska dečija klinika, Ginekolško-akušerska klinika i Onkološki institut Medicinskog fakulteta u Beogradu.

Pored lečenja tuberkuloze, problem je predstavljalo i lečenje raka. Lečenje raka je bilo u povoju i bio je neophodan objekat u kom će se vršiti

istraživanja, smeštaj i lečenje obolelih od ove malo poznate bolesti, kao i doktori koji će se baviti ovom temom. Zbog toga je osnovano Jugoslovensko društvo za izučavanje i lečenje raka 1927. godine. Osnovano na inicijativu prof. dr Đorđa Jovanovića i prof. dr. Ksenofona Šahovića, društvo je imalo za cilj da unapredi lečenje i prevenciju raka (Kazimirović 1995: 59). Kraljici Mariji je 1938. upućen zahtev za pomoć u izgradnji lečilišta obolelih od raka. Uz pomoć Fonda i dobrovoljnih priloga u septembru sledeće godine počela je izgradnja Instituta za rak u Beogradu (K7, F5, KK, str. 8).

Tokom svog humanitarnog rada, Marija je uvek održavala saradnju sa drugim humanitarnim organizacijama, među kojima je najznačajniji Crveni krst. Inače, njegov ogranak u Srbiji je osnovan 1876, 13 godina nakon osnivanja Međunarodnog Crvenog krsta u Ženevi. Od samog dolaska, ona je uspostavila bliske kontakte sa ovom organizacijom (Savić 1990: 40) i počela da pomaže njen rad. Tokom te saradnje nastali su mnogi zajednički projekti, od kojih je najvažniji Dom Crvenog krsta Srba, Hrvata i Slovenaca 1927. godine. Pored ove saradnje, može se izdvojiti saradnja sa fondacijom „Florence Nightingale” u čiju korist je organizovana izložba 1937. godine u saradnji sa jugoslovenskim Crvenim krstom, ali i sa Kolom srpskih sestara, organizacijom koja se starala o starima, invalidima i deci bez roditelja. Saradnja sa Kolom srpskih sestara je naučljivija u održavanju Internata za ratnu siročad (K7, F7, KK, str. 7). Pored ovog internata i mnogih drugih ustanova koje su se brinule o siročadi, bilo je i onih organizacija koje su pomagale decu sa posebnim potrebama (društvo „Kralj Dečanski”), a nalazila su se pod pokroviteljstvom Fonda kraljeve kancelarije.

Osim pomaganja ustanovama i društvima, Fond se bavio i pojedinačnim slučajevima građana kojima je bila potrebna pomoć. Najveći broj pisama je pristizao sa teritorije predratne Kraljevine Srbije, od seljaka čija je imovina nestala ili bila uništena za vreme ratnih sukoba. Molbe su se uglavnom ticale pomoći u hrani i novcu kojim bi se kupila stoka kojom bi pošiljalac mogao nastaviti život kao što je bio pre rata. Ovakvih molbi je bilo najviše, i dolazile su i van okvira Srbije. Takva pomoć je bila potrebna i u Crnoj Gori, i nekim delovima koji su pripadali Austro-Ugarskoj. Neretko su molbe seljaka do-

Tabela 1. Verska/nacionalna struktura podnosilaca molbi i udeo prihvaćenih molbi u periodu od 1921. do 1930. godine

Godina	Pravoslavni		Katolici		Muslimani		Manjine		Ukupno	
	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)
1921.	101	68.3	66	53	21	61.9	86	37.2	274	55.1
1922.	91	64.8	51	76.6	28	57.1	110	37.3	280	57.1
1923.	89	57.3	54	74.1	20	65	99	32.3	262	57.2
1924.	87	81.6	59	67.8	13	76.9	68	41.2	227	66.9
1925.	85	77.6	56	66	18	72.2	56	35.7	215	62.9
1926.	86	63.9	41	78.1	31	74.2	71	45.1	229	65.3
1927.	81	70.4	39	56.4	21	47.6	41	46.3	182	55.2
1928.	75	61.3	45	64.4	19	47.4	65	43.1	204	54.1
1929.	79	55.6	44	59.1	18	66.7	67	37.3	208	54.7
1930.	71	60.6	42	59.9	20	60	60	46.7	193	56.8
Ukupno	845	66.1	497	65.5	209	62.9	721	40.2	2272	58.7

Tabela 2. Verska/nacionalna struktura podnosilaca molbi i udeo prihvaćenih molbi u periodu od 1931. do 1940. godine

Godina	Pravoslavni		Katolici		Muslimani		Manjine		Ukupno	
	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)	Broj molbi	Prihv. (%)
1931.	75	56.7	46	52.2	22	54.5	64	37.3	207	50.2
1932.	89	68.5	43	58.2	25	44	68	38.3	225	52.2
1933.	82	56.1	49	46.9	29	62.1	60	43.3	220	52.1
1934.	79	57	48	54.2	24	58.3	38	39.5	189	52.6
1935.	76	60.5	39	56.4	22	54.5	32	37.5	169	51.9
1936.	80	58.5	40	52.5	26	46.1	30	36.6	176	58.5
1937.	66	30.3	33	36.4	19	52.6	28	28.6	138	37
1938.	61	34.4	30	36.7	18	38.8	20	25	129	29.9
1939.	64	31.2	39	33.3	20	30	17	29.4	140	30.9
1940.	23	32.8	44	34.1	14	35.7	12	20	140	30.6
Ukupno	734	48.5	411	48.8	211	50.6	369	37.3	1733	46.3

vodile do stvaranja ustanova koje bi pomagale celim zajednicama (F17, KK, FKK, str. 9).

Kada je u pitanju socijalni položaj podnosilaca molbe, iz tabele 3 može se uvideti da je znatna prednost davana seljacima nad građanstvom. Razlog se može naći u tome što su zahtevi seljaka bili finansijski manji u odnosu na one koji su živeli u gradovima pa se tako za ista novčana

sredstva moglo podmiriti više seoskog stanovništva nego gradskog. Uglavnom su to bile molbe u kojima su seljaci tražili od Fonda da im pomogne u garderobi, hrani i stoci, dok su zahtevi građana bili veći i uglavnom su to bile molbe kojima se tražila obnova porušenih domova, obnova bitnijih kulturnih objekata i škola. Takođe, iz gradskih sredina dolaze i molbe za stipendiranje

Tabela 3. Prikaz broja podnetih i udela prihvaćenih molbi prispelih iz urbanih i ruralnih sredina pre i posle oktobra 1936. godine

Molbe iz urbanih sredina						Molbe iz ruralnih sredina					
Prispele		Odbijene		Prihvaćene		Prispele		Odbijene		Prihvaćene	
Pre	posle	Pre	Posle	Pre	Posle	Pre	Posle	Pre	Posle	Pre	Posle
924	214	637	186	31%	14%	2358	552	660	292	72%	47%

školovanja u inostranstvu, a takvih slučajeva na selu nije bilo. Činjenica je i da je vrlo mali broj žena pisao kraljici Mariji i one su gotovo uvek bile stanovnici gradova. Mali broj žena koje su slale molbe govori o njihovom podređenom položaju – na selu su bile neobrazovane i podređene muškarcu kao glavi porodice, dok su u gradu imale priliku da se školuju, ali su opet bile u podređenom položaju u odnosu na muškarca. Iz tabela 1 i 2 može se primetiti da se vremenom broj molbi smanjuje, ali i da se nakon 1936. naglo smanjuje procenat prihvaćenih molbi nakon ukaza kneza Pavla. Može se izdvojiti i odnos kraljice Marije prema relativno novom vidu umetnosti – filmu. Malobrojni su se obraćali Fondu sa molbom za novac kako bi u Jugoslaviji obnovljali bioskope. Uprkos tome što je to skupa tehnologija za to vreme (K8, F13, KK, str. 6), svi su dobili traženi novac.

Kada su u pitanju nacionalne manjine, najaktivnije su bile one koje su bile i najbrojnije – Nemci, Mađari i Rumuni. Izuzetak predstavljaju Albanci sa prostora Kosova i Metohije i zapadne Makedonije. Oni nisu tražili pomoć od kraljice Marije, iako je na tim prostorima vladala velika nemaština (Kazimirović 1995: 176). Zahtevi Mađara su odbijani u velikoj meri tokom prvih godina postojanja Fonda. Kasnije se ta situacija malo popravila, ali je procenat odbijenih molbi i dalje bio vrlo visok. U sličnoj situaciji su se našli i Nemci. Pomoć za nadoknadu štete tražili su i Bugari čija je imovina oštećena tokom upada Koste Pećanca na matičnu teritoriju Bugarske, ali svi njihovi zahtevi su odbijeni sa izgovorom da u datom momentu u Fondu nema sredstava i da se obrate za pomoć neki naredni put (K8, F17, KK, str. 9). Sličan odgovor su dobijali i Mađari i Nemci kada su bili odbijani od strane Fonda. Najviše prihvaćenih zahteva su imali Rumuni i Italijani (do druge polovine 30-ih godina). Itali-

jani koji su bili nastanjeni u Dalmaciji bili su česta meta rekvizicija i kontrola koje su odnele sve što je moglo da posluži ratne napore Austro-Ugarske (K8, F21, KK, str 4). Zbog dobrih odnosa koji su vladali između Jugoslavije i Italije, mnogi zahtevi za pomoć Italijana bili su prihvaćeni, ali već početkom tridesetih godina dolazi do zahlađenja odnosa što se ogleda u odbijanju velikom broju molbi od strane Fonda (K8, F21, KK, str. 7). Ravnopravna sa Srbima, Hrvatima i Slovencima bila je rumunska nacionalna manjina u Banatu. Činjenica da je i sama Marija Karađorđević rumunska princeza dala je Rumunima prednost u odnosu na ostale narode (K8, F21, KK, str. 7)

Diskusija

Postavlja se pitanje koliko je bilo efikasna pomoć Fonda kraljeve kancelarije. Ono se nameće pošto nije postojao nijedan deo organizacije koji se bavio kontrolom poslatog novca, a postojala je i mogućnost da je taj novac upotrebljen u svrhe za koje nije bio namenjen. Takođe se postavlja pitanje da li je finansiranje moglo biti bolje, ako bi Fond dozvolio da građani daju dobrovoljne priloge za pomoć sugrađanima, jer se finansiranje iz prihoda kraljevskog para pokazali nedovoljnim. Ostalo je nejasno zbog čega su nacionalne manjine ostale obespravljene. Da li je to bio lična želja i stav kraljice Marije, ili je ona jednostavno pratila politiku Jugoslavije sa drugim državama i onda primenjivala isti tretman prema njihovim manjinama unutar jugoslovenske teritorije? Isto važi kada su u pitanju slučajevi jugoslovenskih emigranata. Na ove dileme ne možemo dati jasne odgovore, jer se iz odgovora na molbe ne može videti njen lični stav, a odgovore na ova pitanja ne pruža ni literatura.

Zaključak

Fond, na čelu sa kraljicom Marijom Karađorđević, pomagao je širok spektar institucija i organizacija, među kojima se brojnošću najviše isticala one koje su se ticala obrazovanja i kulture. Usled ograničenih finansijskih sredstava kojima je raspolagao Fond kraljeve kancelarije za pojedinačne slučajeve, vršena je selekcija onih koji će dobiti novac. Faktori koji su najviše uticali na slučajeve pojedinaca koji su tražili pomoć bili su pre svega pripadnost određenim nacionalnim manjinama. Ako je podnosilac molbe i bio pripadnik neke od nacionalnih manjina, šanse za dobijanje pomoći su zavisile od odnosa Kraljevine SHS (kasnije Jugoslavije) sa državom čije je nacionalnosti. Zajedno sa nacionalnom pripadnošću, važan faktor imao je i socijalni status, pri čemu je prednost davana seljacima. Pripadnost određenoj religiji nije stvarala prepreke u dobijanju pomoći.

Osim pomoći pojedincima, Fond se bavio i obnovom porušenih i oštećenih objekata širom Jugoslavije, uglavnom kulturnih, a u nešto manjem broju i obrazovnih. Takođe su podizani i zdravstvene ustanove koje su bile opremljene najsavremenijom tehnikom. Mnoga kulturno-umetnička društva koja su ugašena tokom rata su obnovljena zahvaljujući njenoj podršci.

Izvori i literatura

Izvori

AJ, FKD, K6, F 74, KK (Arhiv Jugoslavije, Fond kraljevog dvora, kutija br. 6, fascikla 74, Kraljičina kancelarija, Stvaranje Fonda kraljeve kancelarije), str. 1.

K6, F74, KK. Lista pomognutih domova za ratnu siročad 1922, str. 4.

K6, F74, KK. Lista pomognutih domova za ratnu siročad 1922, str. 6.

K7, F3, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 18.

K7, F4, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 4.

K7, F5, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 8.

K7, F7, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 7.

K8, F12, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 11.

K8, F12, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 15.

K8, F12, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 16.

K8, F13, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 6.

K8, F16, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 8.

K8, F16, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 9.

K8, F17, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 9.

K8, F21, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 4.

K8, F21, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 7.

K8, F21, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 12.

K9, F18, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 16.

K9, F18, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 19.

K10, F18, KK. Fond kraljevske kancelarije, str. 9.

Literatura

Gligorijević B. 2010. *Kralj Aleksandar Karađorđević u evropskoj politici: druga knjiga*. Beograd: BIGZ

Kazimirović V. 1995. *Srbija i Jugoslavija, knjiga prva*. Kragujevac: Prizma

MacMillan M. 2008. *Mirotvorci*. Zagreb: Ljevak

Perović M. 1971. *Toplički ustanak*. Beograd: Slovo ljubve

Petranović B., Zečević M. 1989. *Jugoslavija 1918-1984. (zbirka dokumenata)*. Beograd: Rad

Savić V. B. 1990. *Kraljica Marija Karađorđević*. Beograd: Samostalno izdanje

Sjekavica Đ. 2013. *Rekvizicija zvona u Prvom svetskom ratu na području Dubrovačke biskupije*. Dubrovnik: Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku

Aleksandar Bogićević

Humanitarian Work of Queen Maria Karadjordjevic between 1921 and 1941

Queen Maria Karadjordjevic, wife of Yugoslav king Aleksandar (from 1921), created an organization of the King's Chancellery, the task of which was to help in rebuilding the institutions and organizations that were destroyed during World War I. Aside from this type of support, the queen also helped individuals who had lost their property or the ability to work (war invalids) and orphans from the previous armed conflict.

Special care was given to organizations that had interest in the fields of culture and education. Many organizations that had disappeared were opened again thanks to the resources from the King's Chancellery. This humanitarian organization also helped in building new schools, hospitals, institutes for many rare diseases, theaters, etc. Large sums of money were invested in women's education (a large percentage of wo-

men in the Kingdom of Yugoslavia were illiterate) and their integration in society.

Village populations sent a larger number of requests than populations from larger centers and the analysis showed that the villagers' requests had a greater percentage of success than those sent from towns. Also, research revealed that villagers wanted money for rebuilding their houses and households. Contrary to that, townspeople needed more money for repairs and the restoration of their pre-war way of life.

Apart from the difference due to class contrast, there was also a difference regarding the numerous national minorities in the Kingdom of Yugoslavia. Lack of money created space for inequality between national minorities. Some minorities, like Romanians, were respected in the same way as Serbs, Croats or Slovenians, and that raised their chances for getting funds, but minorities like Hungarians or Bulgarians had significant issues in accessing resources. A possible explanation for this can be found in the matching Yugoslav foreign policy and the King's Chancellery treatment of neighboring national minorities whose people lived under the Karadjordjevic rule.

